

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Veidrodis meluoja

2013-01-25

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Li

AUTORIUS: Adam Zagajewski

DATA: 2013-01

Veidrodis meluoja

Adam Zagajewski

Poetai paprastai nemoka skaityti paskaitų. Eilėraščius jiems diktuoja įkvėpimas, bet paskaitų mūzos, deja, nėra; juk tai ne kauke prisidengusi Talėja ir ne tragedijų specialistė Melpomenė, ne rūsčioji Uranija, kuri bičiuliavosi su Jarosławu Iwaszkiewicziumi, ne susimąsčiusi Polihimnija, net ne Klėja, ne kitos mūzos – ir tikrai ne Mnemosinė, globojanti visą devynetą tų aikštingų mergelių. Gal kaip tik todėl poetų paskaitos – ir esė – dažniausiai pabyra į smulkius fragmentus kaip prastai sutrinta torto masė, bet taip, lyg mūza vis dėlto kartkartėmis šnabždėtų koki nors sumanymą ar sprendimą, tačiau visada per mažai tam, kad pasisakymas sudarytų koherentinę, įtikinamą visumą.

Taip pat ir todėl, kad tas, kas rašo eilėraščius, paskaitoje stengsis pasakyti kuo mažiau – tai yra gobšulio, kuris gali baimintis, kad apdovanojęs paskaitos klausytojus vykusia formule atims ją iš savo eilėraščių skaitytojų, baimė... Taip gal ir atsiranda ypatinga negatyvi poetinių paskaitų teologija – viskas poezijai, šiek tiek paskaitai!

Poetų skelbiamos tiesos apie poeziją paprastai išbarstytos – laiškuose, dienoraščiuose, esė, komentaruose, recenzijose, atsitiktinėse pastabose, interviu. Ir tas išbarstymas kyla ne dėl grynai išorinių priežasčių, progų – ar ambicijų – stygiaus paskelbti rišlią doktriną, ne dėl su leidybine praktika susijusių priežasčių ar laiko trūkumo. Ne, tų pastabų ir pastebėjimų fragmentiškumas, kaip man atrodo, yra gilesnės prigimties. Poetai yra praktikai, ne teoretikai; jie gal pavydi mokslininkams jų sintetinių gebėjimų (ar iš tikrųjų?), bet patys jų neturi – išsibarstyme jie net išvelgia tam tikrų privalumų. Mano, kad išsibarstymas teikia tarytum partizanišką priėjimą prie tiesos; daro prielaidas, kad universitetų filosofai elgiasi kaip reguliarios kariuomenės, žengiančios glaudžia rikiuote, galingos, bet nelabai lanksčios veikimo būdų požiūriu, o poetai, kai jiems tenka pasisakyti refleksyviai, primena veikiau partizanų būrį, persimetantį iš vieno slėnio į kitą, pasileidžiantį žiemai ir iš naujo susiburiantį pavasarį, kai gieda paukščiai. Partizaniškas karas čia gal net pranašesnis nei reguliarus, nes priešininkas yra labai grėsmingas, jie turi reikalą su poezijos mįsle. O iš karų istorijų žinome, kad

partizaniškas būdas veiksmingesnis tada, kai priešininkas pranoksta savo galia.

Gal tai yra susiję ir su tam tikru generaliniu poezijos bruožu: poetai, kitaip nei filosofai, nesiekia nustatyti vienos centrinės metaforos, su kuria tapatintusi jų vizijos – Platono olos, Leibnizo monados, Nietzsche's antžmogio, Heideggerio prošvaistės rūšies metaforos, vieno centrinio vaizdo, bet ieško tikros tiesos apie pasaulį, apie žmogų kitokiu būdu, nepastovių metaforų sraute, eilių sraute, vaizdų sraute – ir viso to vienas motoras yra stiprus pojūtis, kad vaizdai ir metaforos, nors ir labiausiai vykę, visada yra nepakankami, kad būtina reikia eiti – ar plaukti – toliau, nes atsakymas dar nerastas, o gal net nenorima jo per anksti rasti.

Tame – kiekvieno poeto kitame – sraute beveik visada galima aptikti vienos rūšies vienovę, bet neklauskite apie ją poeto, jis atsisakys atsakyti į klausimą, kas yra toji vienovė. Atsisakys pateikti atsakymą, nes jo nežino, tik šiek tiek nujaučia. Ta vienovė gal taps tik jo epitafija. Tiesą sakant, žinome, kad esama tradicijos formuluoti poetinę epitafiją sau pačiam, bet juk ne visi poetai projektuoja sau antkapį, nebent pokštaudami.

Mickiewicziaus paskaitose, Krasińskio, Słowackio laiškuose, noriai cituojamuose Norwido laiškuose, ilguose, įkvėptuose ir detaliuose Rilke's laiškuose, ciniškuose ir išmintinguose Gottfriedo Benno laiškuose ponui Oelze, pirkliui iš Bremo, Seferio poetiniame dienoraštyje, Montale'o esė, išvalgiuose Czesławo Miłoszo straipsniuose, ilgame, gražiame ir nevientisame Paulio Claudelio dienoraštyje, Audeno ar Seamus Heaney esė ir recenzijose, Anos Achmatovos pokalbiuose ir apybraižose, Cvetajevos ir Annos Kamieńskos užrašuose, Goethe's laiškuose ir pokalbiuose, puikiuose Hölderino laiškuose, Baudelaire'o aforizmuose, Mandelštamo esė ir pasisakymuose, Mallarmé laiškuose, nesuskaičiuojamuose kitų poetų užrašuose rasime išbarstytų neįkainojamų pastabų apie poeziją (ir tiktai Baudelaire'o laiškuose pirmiausia aptiksime prašymų pinigų).

Viena geriausių ir labiausiai kvaištelėjusių, ir giedrų, ir išradingų, ir jaunatviškų, genialių paskaitų apie poeziją yra anglų poeto Johno Keats'o laiškų tomas (priminsiu, kad jis gimė 1795 metais ir mirė nuo džiovos Romoje, sulaukęs vos 26 metų; jo kapas mažose protestantų kapinaitėse, netoli Cestijaus piramidės, vis dar nuklotas gėlėmis) – jį tiesiog galima laikyti poeto apmąstymų apie poeziją, aikštingos, nepastovios, nuo temos prie temos šokinėjančios minties modeliu.

Savo laiškuose Keatsas valandėlę pakalba apie orą, pasakoja apie savo keliones po Angliją ir Škotiją, apie šeimos finansus, ligas, ką tik pažintus žmones, bičiulius, kurie vaidijasi, taikosi ir vėl vaidijasi dėl menkiausių priežasčių – nes ponias Hunt laiku negražino sidabrinų įrankių ponui Haydonui – ir iškart po to išsako nemirtingą pastabą apie poeziją, cituoja Šekspyro fragmentą, įrašo kelias savo eilėraščių eilutes, formuluoja savo planus, savo svajones, pasakoja apie pasivaikščiojimus, teatro spektaklius, vakarienę su pažįstamaisiais ir apie tai, kas yra žmogaus gyvenimas. Tas nuostabus mišinys aukšto ir žemo, kasdienio gyvenimo su metafizika, rūpesčių dėl pinigų su staigiu poetinio įkvėpimo potvyniu mums labai patinka ir pataiko, gal nelauktai, į mūsų lūkesčių esmę – nes juk ir mes, vėlyvieji savo jau nebejaunų naujųjų laikų gyventojai, irgi aiškiai matome, kad neturėtume atskirti aukštų dalykų nuo žemų; nepakenčiame patoso, ypač abstraktaus nevykusių pamokslų ir nevykusių poemų patoso, mums nepatinka nuo kasdienybės atitrūkusios kalbos ir eilėraščiai, mėgstame – tikriausiai be abipusiškumo – konkretumą, turime daug ir konkrečių rūpesčių, vis giedrą keičiant lietui namų stogai tai šlampa, tai džiūsta, ir šoka ant jų saulės spindulys, vaidijamės ir taikomės su bičiuliais dėl menkniekių, švenčiame gimtadienius

ir vardadienius, klausomės radijo žinių – ir kartu žinome, kad visi šie praktiniai, patys savaime įdomūs, būtini dalykai netenka reikšmės, tampa beprasmiai, išblunka, darosi beviltiškai nuobodūs, jeigu kartkarčiais jų neatgaivina įkvėpimo potvynis, jei jų neaplanko poezijos, muzikos ar maldos dvelksmas.

Poetinis ieškojimas nesusitelkia į vieną, centrinę metaforą – panašiai ir poetų pamąstymai apie tai, kas yra poezija, kiek man žinoma, retai įgauna kondensuotos filosofinės apibrėžties ar analizės pavidalą. Be abejo, klausimas, kas yra poezija, gundo poetus – jeigu gerai žinotume, jeigu galiausiai suvoktume, kas yra poezija, toji šviečianti substancija, kuri nėra auksas, gal tik neregimasis auksas (tai yra jeigu mokėtume ryžtingai peržengti lingvistinių apibrėžčių ribas, grynai išorines, tas, kurias atmintinai kala polonistikos studentai), kartu geriau sužinotume ir tai, kas yra žmogus. Keatsas buvo nusistatęs prieš sistemingą, racionalų tiesos ieškojimą poezijoje, tai yra tokį ieškojimą, koks būdingas filosofijai. Bet jis troško vaizduotės tiesos. Štai mažas pavyzdys jo epistolografijos, fragmentas Benjaminui Bailey'ui 1817 metų lapkričio 22 dieną rašyto laiško (Keatsas tada buvo 22 metų).

„Vaizduotę galima palyginti su sapnu Adomo, kuris nubudęs išvydo išsipildžiusį sapną, tiesą. Aš čia esu dar stropesnis, nes niekada nepajėgiau suprasti, kaip kas nors gali būti pažinta protavimų grandinės būdu, o juk taip pasitaiko. Argi net ir didžiausias Filosofas būtų galėjęs pasiekti savo tikslą, jeigu nebūtų abstrahavęsis nuo nesuskaičiuojamų išlygų. Kad ir kaip ten būtų, gyvenkime labiau Įspūdžiais nei Mintimis! Tai yra „Vizija, pasirenkanti Jaunystės pavidalą“. Šešėlis tikrovės, kuri dar tik ateis – ir tas pamąstymas mane dar stipriau įtikino, nes parėmė kitą mano pamėgtą Spekuliaciją, kad kitame gyvenime džiaugsimės, patirdami tobuliau pakartotą, taip, pakartotą žemiškąją laimę. O vis dėlto tą likimą galės patirti tik tai tie, kurie, užuot ieškoję Tiesos, mėgaujasi Įspūdžiais, kaip tu tai darai. Adomo sapnas čia turi prasmę kaip įsitikinimas, kad Vaizduotė ir jos dangiškas atspindys yra tas pats, kas žmogaus gyvenimas ir jo Dvasinis pasikartojimas. Bet, kaip sakiau, vaizduote gyvenančiam paprastam Protui gali būti atlyginta jo tylaus darbo pakartojimais, atsirandančiais Dvasioje su saldžiu Staigumu – palyginkime didelius dalykus su mažais – argi niekada per tai, kad buvai užkluptas anksčiau tau žinomos melodijos, dainuotos nuostabioje vietoje puikaus balso, negrįžo pas tave tavo Mintis ir tavo išvados tokiu pavidalu, kokiu pirmą kartą paveikė tavo Sielą.“

Būtent viename laiške, parašytame 1817 metų gruodį broliams Tomui ir George'ui, kai pamatė Šekspyro „Ričardą III“, suformulavo Keatsas savo garsiąją Negatyvumo taisyklę – *negative capability*:

Negative Capability, that is when man is capable of being in uncertainties, Mysteries, doubts, without any irritable reaching after fact and reason...

„Negatyvumo taisyklė – tai gebėjimas išlikti netikrumo, abejonių, paslapties būsenos, užuot ėmusis irzliai aiškintis faktus ir priežastis...“

Poetams nevalia sakyti per daug – *negative capability* iš dalies užriša jiems lūpas, jiems nevalia eiti pėdomis filosofo, nekantriai siekiančio tiesos šešėlio, bet, antra vertus, jie negali nenuoširdžiai dangstyti Keatso formule tik tam, kad pateisintų savo sielos drungnumą – juk jie privalo pasakyti viską, privalo pasakyti kuo daugiau. Ir čia išplaukia nuolatinė poezijos postulatų priešingybė: nepasakyti per daug, kaip mąstytojui – ir nepasakyti per mažai, kaip gobšuoliui.

Bet grįžkime prie temos: galime nesunkiai atskirti dvi poetų šeimas: tai bus poetai, noriai interpretuojantys (pavyzdžiui, Brodskis, Heaney, Miłoszas, Venclova, Przybośis, o anksčiau Mickiewiczus ar Coleridge'as), ir poetai, kurie nemėgsta interpretuoti

poeziją, bent ne viešai, spaudoje ar prieš gyvą auditoriją (pavyzdžiui, Herbertas, Szymborska, Celanas, Larkinas, Białoszewskis).

Šių žodžių autorius kartais užsiima interpretacija kaip mokytojas ir kartais tai net teikia didelį malonumą (išskyrus tą metą, kai išpuola bloga diena ir viskas nesiseka) – bet tai veikiau yra įvykiai, konkretūs, susiję su momentu, susitikimai su klausytoju, studentų grupe, pokalbiai ir todėl spaudai netinka.

Tačiau čia esminis faktas yra poetų, skaitančių vienas kito kūrinį, kilniaširdiškumas, ir taip pat skaitytojų didžiadvasiškumas, tik apie jų atliepimus į eilėraščius paprastai žinome gerokai mažiau. Lektūros akte glūdi erotinis elementas – platoniškuoju aspektu. Kol užsimezga polemika (nes dažnai kitas žingsnis jau yra polemika – kaip, pavyzdžiui, Miłoszo eilėraštyje „Do Robinsona Jeffersa“ ar – čia autorius daugiau polemizuoja pats su savimi – Zbigniewo Herberto eilėraštyje „Do Ryszarda Krynickiego – list“), patiriamas erotinės prigimties išgyvenimas – iki meilės lektūrai ekstazės. Tai pradžia bet kokios poezijos – pradžia, kurioje susilieja du džiaugsmi: džiaugsmas, kad egzistuoja poezija ir kad egzistuoja – egzistavo – autorius. Džiaugsmas, kad egzistuoja kažko aukštesnio. Tai yra absoliučios brolybės momentas, kartais lemiamas, nors trumpalaikis, nes tuojau prasidės polemikos metas. Nes tai irgi yra momentas, nuo kurio galima datuoti tikriausiai visų poetų poetinį darbą (tik nežinia, kaip buvo su pirmuoju poetu!).

Taip pat tai yra beveik nenusakomas momentas – daug lengviau užrašyti poleminį impulsą negu gryno dėkingumo impulsą! Interpretacija ateina vėliau ir jau yra didaktiškesnė. Reikia skirti entuziastingą lektūrą ir entuziastingą interpretaciją. Pirmos lektūros džiaugsmas nereikalauja interpretacijos gesto, kitaip tariant, pirminė ir giliausia interpretacija nėra interpretacija, apgalvota kaip svetimo kūrinio aiškinimas, tai tik atsakymas savo eilėraščio pavidalu. Klasikinis tokio atsakymo pavyzdys anglų poezijoje yra ankstyvasis Keatso eilėraštis „On First Looking Into Chapman’s Homer“ – patoso kupinas raportas apie Georgo Chapmano išversto Homero skaitymą.

Kitų poetų eilėraščių interpretacija (palieku nuošalyje specifinę poetinės autointerpretacijos problemą) kartais įgauna kone politinį charakterį. Įžymūs poetai – gal reikia pažymėti, kad čia turiu omenyje tam tikrą, iš esmės gana retą garsaus poeto intelektualą, kuris suvokia savo tikslus beveik nuo pat meninio kelio pradžios, tipą – kartais atlieka kvazipolitinę vertinimą, poetinės tradicijos reinterpretacijos akciją, kartais didelio masto. Čia mokytojas, kartkarčiais kiek baisokas, buvo T. S. Eliotas, tas Misūrio valstijos St. Louiso mieste gimęs amerikietis, kuris po studijų Harvarde ir trumpas viešnagės Paryžiuje apsigyveno Didžiojoje Britanijoje, perėjo į anglikonų religiją ir tapo angliškesnis už pačius Londono gyventojus. Jis iš naujo perskaitė visą anglų poeziją ir geroką dalį europietiškos šaltomis doktrinieriaus, savosios poezijos doktrinos išpažinėjo akimis, o žinome, kad jam idealas buvo beasmenė, intelektualė, į dialogą su tradicija (poezijos ir krikščionybės) angažuota poezija, tokia, kurioje rašančiojo aš, jo asmenybė, emocijos, asmeninė istorija visiškai išnyksta ir poetinis pasisakymas tampa civilizacijos diagnozės ir religinio ilgesio lydinys – ir Spenglerio bei Toynbee šimtmetėje poetas pradėjo trokšti didelės sintezės. Eliotas rūsčiai teisė romantikus, jam pernelyg subjektyvius, isteriškus, kritiškai žvelgė į Viktorijos epochą, ne visai toleravo Šekspyrą, skersakiavo į Yeatsą, tačiau ištraukė iš santykinės užmaršties anglų poetus metafizikus – jie jam tiko, nes užsiiminėjo intensyviomis poetinėmis minčių spekuliacijomis, išsakinėjo tik filosofines emocijas; jeigu ir paliesdavo asmeninius išgyvenimus, tai apvilkdavo juos puošniais koncepcijos

apdarais. Taip pat, kaip žinome, garbino Dantę.

Elioto atvejis yra ypatingas, nes šis poetas buvo neprilygstamai talentingas kritikas ir jo poezijos reinterpretacijos kampanija pasiekė, ko gero, daugiau, negu jis pats galėjo tikėtis – ne tik paruošė dirvą jo paties kūrybos recepcijai, bet tuo pat metu pozicijos, kokioje Eliotas greitai išsitvirtino, savo dvigubu, poeto ir literatūros kritiko autoritetu daugeliui metų pakeitė anglakalbės poezijos suvokimo būdą. Intelektinis Elioto viešpatavimas anglosaksų poezijos pasaulyje penktąjį ir šeštąjį dešimtmetį buvo beprecedentis atvejis (ir vėliau privedė prie „konfesinių“ poetų kartos, besiremiančių asmeniniais požiūriais, maišto).

Bet tas kraštutinis „Elioto atvejis“ dėl jo nepaprasto kritinės inteligencijos bei kampanijos veiksmingumo atskleidžia tam tikrą bent kai kurių poezijos interpretacijų partiškumą. Niekada nesužinosime, kaip labai „partiškai“ išprotautos gali būti tos interpretacijos, tačiau geležinis tokio tipo polemikų ir tipologijų nuoseklumas leidžia įtarti, kad neretai kritiniuose didžiųjų poetų pasisakymuose galime aptikti tam tikrų militaristinio mentaliteto elementų. Tai pasigavo literatūros teoretikai, jie nuo seno mėgsta kalbėti apie literatūrines „strategijas“, tarsi nebūtų buvę didesnio skirtumo tarp Clausewitzo ir Victorio Hugo.

Kitaip manifestavosi polemiskumas Paulio Claudelio, mažiau sistemingo aptariant ir ne kartą patikėjusio savo apodiktiškas pastabas dienoraščio puslapiams, kurie buvo paskelbti tik po autoriaus mirties. Ir, pavyzdžiui, 1939 metais Claudelis rašė:

„Tas R. M. Rilke kažkada suruošė man kažką panašaus į skandalą, kai suvokė, kad jis man nieko nereiškia. Jis dvelkė vidutinybe ir liūdesiu. Ne skurdžius, bet vargšas. Jo poezija yra neįskaitoma.“

O dešimčia metų vėliau, 1949 metais, jis teigė:

„T. S. Eliotas, pseudopoetas, kaip ir pseudokatalikas, fabrikantas ir „gešftininkas“ be talento šešėlio, kažkas panašaus į mūsų šiuos prasčiausius simbolistus. Anglų D'Annunzia rūšis.“

Kaip matome, Claudelis savo amžininkų kūrėjų atžvilgiu čia nenusideda didžiadvasiškumu.

Tad ar poetai skaito teisingai? Ar teisingai interpretuoja kitus poetus?

Ko gero, čia reikia skirti bent du lektūros ir interpretavimo lygius: pirmas, kuo labiausiai programinės, aktyvios, susijusios su labai sąmoningo poetinio projekto sistema lektūros lygis – taip skaitė Eliotas, taip skaito, bent kartais, daug poetų.

Antras lektūros lygis yra intymesnio, neprograminio pobūdžio – tai yra retos valandėlės, kuriomis poetas sugeba atsiverti kūriniui, iš esmės ateinančiam iš estetiškai ar filosofiskai jam svetimos aplinkos, kai akimirka pamiršta savuosius postulatus, taigi kada, kitaip sakant, tie gana dirbtiniai programų sąlygoti padalijimai akimirkai išnyksta ir lieka tik besikalbantys žmonės – besikalbantys poezijos, tai yra įkvėpimo, kalba.

Lažinuosi, kad tik nedaugelis poetų studijuoja hermeneutikos problemoms skirtus filosofinius veikalus, Gadamerio ar Bachtino kūrinius. Ir anaipol ne intelektinis tingumas sulaiko juos nuo tos lektūros, o veikiau įsitikinimas, sąmoningas ar tikrai intuityviai nujaučiamas, kad tai ne jiems rašyti traktatai. Ne todėl, kad poetai turėtų – ar privalėtų – būti tamsuoliai, tikrai ne, nebent tam tikro fundamentalaus paprastumo prasme, pasireiškiančio, pavyzdžiui, naiviu tikėjimu sielos egzistavimu – tik todėl, kad poezijos objektas yra pasaulis, o ne poezija. Poezijos kritikas ir poetas gyvena dviejose skirtingose planetose; pavyzdžiui, Cioranas manė, kad poezijos intelektualinimas yra jos nuosmukio požymis. Perdėtas dėmesys kalbai tai irgi liudija – prisiminkime Ciorano

nuobodulį ir neviltį, kai jis aštuntąjį dešimtmetį kiekviename Paryžiaus knygyne išvysdavo nesuskaičiuojamas monografijas apie kalbą.

Poetai dažniausiai puikiai perskaito kitų poetų eilėraščius, bet nebūtinai gerai juos interpretuoja. Poetai iš esmės nemoka interpretuoti poezijos, nes yra nusistatę – akiai, fanatiškai, fantastiškai, ironiškai ir rimčiausiai pasaulyje, su nebylumų periodu pertraukomis, mėnesius ar kartais ir metus trunkančiais kurtumu ir ignorancija – skaityti pasaulį. Skaito svetimus eilėraščius tam, kad skaitytų savąjį pasaulį.

Ir gal Keatso negative capability, jo negatyvumo taisyklę, reikia taikyti ne tik eilėraščiui rašyti, gal dera tą taisyklę suprasti ne tik kaip Ockhamo skustuvą poezijos ir joje formuluojamų filosofinių ir politinių įsitikinimų atžvilgiu, bet ir kaip išpėjimą poetams, kad jie neinterpretuotų poezijos, savos ir svetimos – kad neitų per toli su hermeneutinėmis pastangomis, kad jie skirtųsi nuo kritikų ir mokslininkų.

Matau čia dar vieną svarbią problemą – dar vieną klausimą. Nes jeigu mus domina tai, ar poetai moka interpretuoti poeziją, privalome išsiaiškinti, bent aptakiai, kas yra poetas ir į ką jis yra atsigręžęs.

Taigi tai, kas lemia poeto egzistavimą, yra balsas. Poetus atpažįstame pagal balsus. Kas yra balsas – ko gero, tam tikras sielos dažnis. Nelengva jį apibrėžti – dvasingumas nematuojamas nei kilo-, nei megaherciais; čia kalbu apie dikciją, ramią arba nervingą, apie atakos pobūdį – apie „ataką“ kalbama muzikoje – apie konkretumo ir abstrakcijos proporciją, bet pirmiausia tiesiog apie individualų kalbėjimo būdą. (Pačios balso kategorijos, beje, nepakanka poezijai aprašyti – dar privalome žinoti, ko poetas – poetė – ieško, tad ko jų balse nėra, nes tikrai ieškoma.)

Turiu čia omenyje tai, kas lemia, jog negalėtume sumaišyti Słowackio su Norvidu ir Iwazkiewicziaus su Iłkiewiczówna – čia svarbu ne tik eilėraščio skambėjimas, balso moduliacija, lingvistinės, žodyno, sintaksės schemos, čia taip pat svarbus tam tikras balsą persmelkiantis virpesys arba to virpesio nebuvimas, taip pat į gyvą poemos audinį įausta intelektinė programa.

Bet – dėmesio – nė vienas poetas nepažįsta savo balso, negirdi savęs paties! Eliotas puikiai žinojo, kokią turi intelektinę programą, ir nuosekliai diegė ją į gyvenimą, bet negalėjo nei planuoti, nei girdėti tam tikro savo balso sausumo. Tad ir čia, kaip ir ten, kur buvo kalbama apie poetų kritines polemikas ir pasisakymus, turime reikalą su panašiais „dviem lygiais“ – su racionaliuoju balsu, apgalvotų sprendimų ir pasirinkimų rezultatu, ir su balsu, kuriame tiesiog atsiskleidžia tai, kas esame – mūsų substancija.

Taigi rašantysis eilėraščius paprastai puikiai mokės išgirsti ir atpažinti balsus kitų poetų, senų ir naujų, bet niekada nežinos, kuo yra jo savas balsas, nes tai balsas kitiems, o ne jam pačiam.

Tas pats, beje, vyksta ir su mūsų fiziniu balsu – jis visada mums nuskamba nemaloniai, toks svetimas, kai girdime iš juostos, plokštelės, radijo laidos. Mat savo fizinį balsą savo kaukolės viduje girdime visiškai kitoki, negu jį girdi aplinkiniai, mūsų pašnekovai. Mūsų kaukolės viduje balsas yra prislopintas, todėl negirdime įvairių jo sudedamųjų elementų. Taigi kalbamės su savimi prastesniu balsu.

Panašiai yra ir su mūsų veidu. Niekas iš mūsų iš tikrųjų nepažįstame savo veido – visi veidrodžiai šiek tiek meluoja (tai žino keliautojas, gyvenantis vis kitame viešbutyje: kiekviename su juo sveikinasi kiek kitokia fizionomija), meluoja portretai ir nuotraukos, joks atvaizdas nėra nei galutinis, nei tobulas. Nemeluoja tikrai mūsų širdis kitų žmonių, ypač svetimų, veidų pažinimas. Kai važiuoju tramvajumi ir žvalgausi aplinkui, po dvidešimties sekundžių geriau pažįstu šalia stovinčio asmens, moters ar vyro, veidą, negu kada nors galėsiu pažinti savo nuosavą veidą, nors ir godžiausiai

stebeilyčiausi į veidrodį. Tai yra didelė neteisybė, skandalinga asimetrija, besišaukianti dangaus keršto. Kas man iš svetimo veido pažinimo, negi nenorėčiau verčiau pažinti savąjį? Aiškių aiškiausia tiesa yra ta, kad mūsų veidas skirtas ne mums, jis yra kitiems, ir panašiai ne mums skirti mūsų eilėraščiai.

Poetinį balsą poetas irgi girdi tarsi kaukolės viduje, irgi truputį prislopintą, neaiškų, netekusį esminių moduliacijų. Poetas žvelgia į save daugelyje veidrodžių, kritikos veidrodyje, kartais kreivuose recenzijų paviršiuose, bet niekada iš tikrųjų neišvys savo poezijos veido.

Ir būtent tas kiek klystantis poetas – klystantis, nes nepažįstantis savęs, neinformuotas apie tai, kas jame svarbiausia – mėgina interpretuoti svetimas eiles. Tad lygins tai, ką pažįsta, ką gali pažinti – svetimus poetinius balsus – su savuoju balsu, apie kurį žino tiek mažai, beveik nieko... Nes darau prielaidą, kad poeto atliekamos interpretacijos akte įvyksta tam tikras sugretinimas, palyginimas dviejų balsų, vieno, pateikto mums knygos puslapiuose ar autorinio vakaro metu, taigi svetimo, su savuoju, nepažįstamu balsu.

Poetas, skaitantis ir aiškinantis kitų poetų kūrinius, nėra švarus siela, nesuinteresuotas mokslininkas, yra skaitytojas, kuris tik akimirkai pakeitė rašytoją, ir to nepamiršta; svarbu ne tai, kad jis yra pavydus (nors ir šitaip gali pasitaikyti, ypač tuo „strateginiu“, programiniu lygiu), o tai, kad lektūros aktas, jeigu jis yra rimtas, susikaupęs, jam yra toks pat egzistencinis veiksmas, kaip ir pats rašymas, panašus į reflektoriaus veikimą naktį – o reflektoriaus šviesa naktį niekuo neprimena olimpinio saulės visapusiškumo, tik iškerta iš tamsos šviesos ruožą.

Poetai – kaip ir mes visi – eina prieblandoje, kurioje žinios, protas ir inteligencija yra sumišusios su ignorancija, o storas paslapties šydas kabo virš jų lyg medžių šakos miesto parke – eina apgraibomis, atsargiai, uždegtą žibintuvėlius, kurie neapšviečia jų veidų.

Vertė **Kazys Uscila**

Iš knygos: Adam Zagajewski, Poeta rozmawia z filozofem, „Zeszyty Literackie“, 2007.